

**ИТТИЛООТКУНОНИИ
РАВАНДИ ТАҲСИЛОТ ҲАМЧУН
МУАММОИ ПЕДАГОГӢ**

**ИНФОРМАТИЗАЦИЯ
ПРОЦЕССА ОБРАЗОВАНИЯ КАК
ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

**INFORMATIZATION OF PROSSTS
EDUCATION AS A PEDAGOGICAL
PROBLEM**

Шарифзода Абдурахмон Азиз, унвонҷӯи кафедраи педагогикаи иҷтимоӣ ва касбии МДТ «ДДХ ба номи акад.Б.Гафуров» (Тоҷикистон, Хуҷанд)

Шарифзода Абдурахмон Азиз, соискатель кафедры социальной и профессиональной педагогики ГОУ «ХГУ имени акад. Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)

Sharifzoda Abdurakhmon Aziz, applicant for the Department of Social and Professional Pedagogy, State Educational Institution "KhSU named after Acad. B. Gafurov", **E-mail:** Sharif_Abdu@mail.ru

Ключевые слова: информатизации образования, технология, учебный процесс, технологизация обучения, образовательная деятельность, технологический подход, педагогическая технология, профессиональная подготовка

В статье рассматриваются некоторые теоретические вопросы информатизации процесса образования. Отмечается, что технологизация образовательных процессов происходит в то время, когда человечество в целом переходит от кустарного к массовому производству материальных и духовных продуктов. Подчеркивается, что в современной западной педагогической литературе для обозначения технологий, применяющихся в системе образования, используется термин «an educational technology», которое соответствует при переводе на русский язык словосочетанию «образовательная технология». Делается вывод о том, что введение информационных технологий обучения существенным образом изменяет все стороны процесса обучения, традиционные принципы обучения приобретают новое содержание и даже толкование, а их система расширяется в связи с переходом педагогики в период ее кибернетизации, то от педагогов требуется подготовка к работе в новых условиях.

Вожаҳои калидӣ: иттилооткунонии таҳсилот, технология, раванди таълим, технологикунони таълим, фаъолияти маърифатӣ, муносибати технологӣ, технологияи педагогӣ, омодагии касбӣ

Дар мақола баъзе масъалаҳои назариявии иттилооткунонии таҳсилот баррасӣ гардидааст. Қайд шудааст, ки технологикунони раванди маърифатӣ дар он ҳолат ба вуқӯъ меояд, ки инсоният дар умум аз истеҳсоли дастӣ ба истеҳсоли омтавии маводҳои моддӣ ва маънавӣ мегузарад. Қобили қайд аст, ки дар адабиёти муосири Ғарб барои ифодаи намудани технология қадоме дар низомии маориф маъмул аст, мафҳуми «an educational technology» истифода бурда мешавад, ки дар тарҷума ба забони русӣ он ба маънои «технологияи таҳсилот» мутаносиб аст. Хулоса мешавад, ки татбиқи технологияи иттилоотии таълим тамоми ҷабҳаҳои раванди таълимро тағйир медиҳад, принсипҳои таълими анъанавӣ мундариҷаи навро соҳиб шуда, маънидоди он, ҳатто низомии он сабаби ба давраи кибернетизация ворид шудани педагогика васеъ гардида, аз омӯзгорон омодагиро ба шароити нав тақозо мекунад.

Keywords: informatization of education, technology, educational process, educational technology, educational activities, technological approach, pedagogical technology, vocational training

The article discusses some theoretical issues of education informatization. It is noted that the technologization of educational processes occurs at a time when humanity as a whole is moving from artisanal to mass production of material and spiritual products. It is emphasized that in modern Western pedagogical literature the term "an educational technology" is used to refer to the technologies used in the educational system, which corresponds to the phrase "educational technology" when translated into Russian. It is concluded that the introduction of information technology for teaching significantly changes all aspects of the learning process, traditional teaching principles acquire new content and even interpretation, and their system expands due to the transition of pedagogy during its cybernetization, then teachers are required to prepare for work in new conditions.

Технологӣ гардонидани равандҳои таҳсилот дар замоне рӯй медиҳад, ки инсоният дар маҷмӯъ, аз истеҳсолоти дастӣ ба истеҳсолоти оммавии маҳсулоти моддӣ ва маънавӣ мегузарад. Аксари соҳаҳои гуманитарии фаъолияти инсон дар баробари маориф ба истеҳсолоти оммавӣ табдил меёбанд, ҳаракатҳои иҷтимоии оммавӣ ба вучуд меоянд, ки бо афзудани шиддат ва басомади таъсироти байни аъзои ҷомеа дар заминаи истифодаи воситаҳои ахбори омма алоқаманданд. Пайдоиши равандҳои нави иҷтимоӣ чунин маъно дорад, ки зарурати созмони маҳсули онҳо дар шакли технологияҳои иҷтимоӣ ба миён омадааст.

Инкишофи пуршиддати илмҳои табиатшиносӣ дар асри нуздаҳ, истеҳсолоти саноатии оммавӣ, ки дастовардҳои наватарини илму техникаро дар шакли технологияҳои саноатӣ истифода мебарад, боиси ба миён омадани муаммоҳои нав дар соҳаи таҳсилот гардид: ба насли наврас ба таври оммавӣ таълим додани донишу маҳорате, ки ба сатҳи имрӯзаи истеҳсолот мувофиқанд, талаб карда мешавад. Таҳсилот хусусиятҳои «баргузидагӣ» (элитарность)-ро аз даст дода, ҷиҳатҳои раванди истеҳсолотро касб менамояд. Маҳз оммавӣ будани таҳсилот муаммоҳои стандартикунонии талаботро ба хонандагон, яхела намудани равандҳои таълим, бунёди низоми назорати сифати маҳсулоти ниҳии раванди педагогиро ба вучуд меорад.

Ҳамин тавр, муносибати технологӣ ба таҳсилот, ки ба фаҳмиши раванди ҳоси истеҳсолӣ будани раванди таълим асос ёфтааст, ба таври объективӣ зарур гардид. Ин раванд ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад: ба сифати қисми таркибии ҳатмӣ маҳсулоти ниҳиро, ки бо ёрии маҷмӯи муайяни хусусияти он тавсиф меёбанд; объекти ибтидоиро, ки вазъи ибтидоии он бо маҷмӯи сифатҳои муайян ифода меёбад; картаи технологиро ҳамчун тавсифи пайдарпаии амалиёт ва мундариҷаи онҳо, воситаҳои ташхиси ҳолати ибтидоӣ, мобайнӣ ва ниҳии объекти истеҳсолот, воситаи амалӣ намудани таъсироти асосӣ, ислоҳкунанда ва қатъкунанда, механизмҳои робитаи акс, ки таъсироти мутақобили воситаҳои истеҳсол ва ташхисро таъмин менамоянд. Фаҳмиши технологияи таҳсилотро дар афкори Я.А.Коменский дарёфтани мумкин аст, ки барои бунёди чунин раванди таълим кӯшиш мекард, ки дар он ҳама чизи омӯхташаванда ҳатман аз худ мешавад. Ба ӯ ғояи хеле муҳими муносибати технологӣ ба таълим – кафолатдиҳандаи натиҷа мансуб аст. Механизми таълим, мувофиқи ақидаи Я.А.Коменский, гузариши пайдарпай аз муайянкунии ҳадафи таълим, интиҳоби воситаҳои мувофиқи ноилшавӣ ба ҳадаф то вазифаи дарёфти қоидаҳои истифодаи ин воситаҳо мебошад [5].

Технологияҳои иҷтимоӣ ҳамеша вучуд доштанд, дар соҳаи таҳсилот низ технологияҳо буданд. Аммо тартиби дахлдори идоракунии корҳои ҷамъиятӣ ҳадафмандона коркард намешуданд, зеро робитаҳои иҷтимоии ҷомеа нисбатан устувор, ба истифодаи қоидаҳо, меъёрҳо, анъанаҳо, дастурҳо, намунаҳои фарҳангии маълум, яъне технологияҳои иҷтимоии гузашта асос ёфта буданд [4]. Ҳамин тавр, инқилоби техникӣ (оғози асри XX), сипас технологӣ (охири асри XX) на танҳо ба истеҳсолоти моддӣ, балки ба вазъи низомҳои иҷтимоӣ, аз он ҷумла, таҳсилот таъсир расонданд. Ба сифати падидаҳои объективӣ ва қонунӣ технологияҳои навҳои оммавии фаъолият ба вучуд омаданд, дар соҳаи маориф бошад, падидаи технологикунони таълим ба миён омад. Дар айни замон, мафҳуми «технология» қонунан ба шуури омма ва муомилоти илмӣ дохил мешавад. Ба маънои куллии илмӣ истилоҳи «технология» аз ҷониби иқтисодшиноси олмонӣ И.Бекманн (1897) ворид карда шуд. Аз рӯйи фаҳмиши ӯ технология на танҳо илм дар бораи истеҳсоли чизҳо, балки илм оид ба созмони тартиботи ҷамъиятӣ аст. Дидгоҳи И.Бекманнро ҷомеашинос ва равоншиноси франсавӣ А.Эспинас инкишоф дод [10]. Ғояи асосии ин муҳаққиқ дар он аст, ки технологияро дар доираи феномени нисбатан умумӣ – санъат баррасӣ кардан мумкин аст. Санъат маҳсули таҷриба ва андешаронӣ мебошад. Барои он озодӣ ва мабдаи фардӣ – эҷод ҳос мебошад. Қоидаҳои, ки санъат таъйин мекунад, асосан на тариқи мерос, балки тариқи анъана – ибрат ва тарбия интиқол меёбанд. Ба ҳар як гурӯҳи иҷтимоӣ санъати ҳадаф ҳос мебошад. Монандии дидгоҳҳои А.Эспинас ва И.Бекманн ва дар баробари ин, фарқи яқояи онҳо аз дидгоҳи атика дар он аст, ки суҳан на дар бораи санъат, ҳунари нафис, балки ба истилоҳ манфиатбахш ё амалӣ меравад. Юнониёни қадим онҳоро *technai* меномиданд, яъне илм оид ба амалияи мукамал, бошууруна, ки ба дониши техникӣ асос ёфтааст. Мувофиқи ақидаи А.Эспинас ба мавзӯи технология муаммоҳои зерин мансубанд: тавсифи аналитикии ҳунаро ва таснифоти онҳо; пайдоиши ҳунаро, техникаҳои гуногун, инкишоф ва сукути онҳо, ҳамчунин синтези анъанаҳо ва навовариҳо (новатсия). Ҳамин тавр, ба ақидаи ӯ, технология дар соҳаи амалия ҳамон мавқеъро ишғол менамояд, ки мантиқ дар соҳаи дониш. Чунин тасаввуроти густурда оид ба технология то замони мо боқӣ монд, ки бешубҳа, ба дараҷаи коркарди дастгоҳи мафҳумии педагогикаи муосир дар он қисмате, ки дидгоҳҳои технологиро дар ҳалли масъалаҳои таҳсилот истифода мебарад, таъсир гузошт. Бо вучуди ин, истилоҳи «технология» ба муомилоти илмӣ ва саноатӣ ворид гардида, маънои духӯра касб намуд, ки бо татбиқи нисбат ба «олами ғояҳо» ва «олами

чизҳо», фаъолияти маърифатӣ ва амалӣ алоқаманд аст. Мувофиқи маълумоти Т.С.Назарова ва Е.С. Полат [8] гоҷаҳои муносибати технологӣ ба раванди таълим дар маорифи шӯравӣ солҳои 20 асри XX, вақте ки А.С.Макаренко имкони ба роҳ мондани истеҳсолоти педагогиро дар мактаби ватанӣ аз рӯйи мантиқи технология, на балки идеология қайд мекард, зоҳир гардиданд [6]. Аммо дар педагогикаи ҳамон давра тавсифи равандҳо ва амалиёти технологӣ дар таҳсилот вучуд надорад, раванди тарҳрезии равандҳои педагогӣ баррасӣ намегарданд, воситаҳои назорат, ба меъёр даровардани фаъолияти хонандагон ва омӯзгорон коркард нашудаанд. Дар ИМА ва Аврупои ғарбӣ чунин корҳо оид ба татбиқи воситаҳои техникии таълим ва истифодаи мафҳуми «технологияи таҳсилот» танҳо дар сеяки дувуми асри гузашта оғоз ёфтанд. Дар натиҷа, гоҷаҳои технологикунонии таълим дертар ба сифати дастовардҳои афкори педагогии Ғарб муаррифӣ шуданд [6]. Солҳои 1940-50-уми асри гузашта, дар робита бо татбиқи васеи воситаҳои техникӣ дар раванди таълим истилоҳи «технологияи таҳсилот» мавриди истифодаи густурда қарор гирифт. Бо инкишофи методикаи татбиқи воситаҳои техникии таълим дар солҳои 1950-60-ум истилоҳи «технологияи педагогӣ» пайдо шуд. Коркарди оммавӣ ва ҷорӣ гардидани технологияҳои педагогиро ба солҳои 50-уми асри гузашта мансуб дониста, бо пайдоиши муносибати технологӣ ба тарҳрезии таълим аввал дар мактаби америкоӣ ва сипас аврупоӣ алоқаманд мешуморанд. Дар ин солҳо истилоҳи «технологияи таҳсилот» ба миён омад, ки минбаъд зери таъсири корҳо оид ба методикаи татбиқи воситаҳои гуногуни техникӣ, аз ҷумла, кино, радио, воситаҳои назорат ба «технологияҳои педагогӣ» табдил ёфт. Дар нимаи солҳои 60-уми асри гузашта муносибати технологӣ мавзӯи муҳокимаи густурдаи ҷомеаи илмӣ-педагогӣ гардид. Дар натиҷа ду самт ҷудо шуданд, ки яке аз онҳо муносибати технологиро бо ҷорӣ намудани воситаҳои техникии таълим алоқаманд менамояд. Дар доираи самти дувум муносибати технологӣ ба тарҳрезии ҳуди раванди таълим инкишоф ёфта, истилоҳи «технологияи таълим» пайдо мешавад. Дар охири солҳои 60-ум ва оғози солҳои 70-уми асри гузашта дар аксари кишварҳо муассисаҳо оид ба коркарди технологияҳои таълим ба вучуд омада, ба қор оғоз намуданд. Ба ҷойи истилоҳи «технологияи таълим», ки аз ҳад зиёд маҳдуд эътироф шудааст, дар доираҳои педагогӣ истилоҳи «технологияи таҳсилот» истифода мешавад. Дар адабиёти муосири педагогии Ғарб барои ифодаи технологияҳое, ки дар низомии маориф ба қор мераванд, истилоҳи «an educational technology» истифода мешавад, ки зимни тарҷума ба забони тоҷикӣ ба ибораи «технологияи таҳсилот» мувофиқ аст. Ин мафҳум ҳадалимкон густурда мебошад, зеро низомии таҳсилот дорои зернизомҳои сершуморест, ки нисбат ба ҳар яке онҳо ҳалли технологияи масъалаҳояшро татбиқ метавон кард. Яъне дар бобати технологияи таҳсилот, технологияҳои идоракунии, технологияҳои таъминоти моддӣ ва ғ. сухан рондан мумкин аст. Ба ин маънӣ ҳамшабеҳи истилоҳи «технологияи таҳсилот» истилоҳи «технологияи истеҳсолот» хизмат мекунад, ки бидуни ишора барои ба даст овардани ягон маҳсулот истеъмоли мешавад [6]. Кӯшиши нисбат додани истилоҳи «технологияи таҳсилот» ба соҳаи дониши педагогӣ, ки қонуниятҳои технологикунонии тамоми низомии маориф ва зернизомҳои алоҳидаи онро меомӯзад, раҳой аз ин ҳолат буда метавонанд. Азбаски истилоҳи «таълим» таърихан бо истилоҳи «таҳсилот», ки зери он таълими ҳаматарафа ва муназзам фаҳмида мешавад, зич пайваст шудааст, ба ҷойи «технологияҳои таълим» истилоҳи «технологияи таҳсилот»-ро истифода бурдан мумкин аст. Аммо дар ин ҳолат тасаввуроте ба вучуд меоянд, ки барои омода намудани мутахассиси маълумоташ олий ба ӯ таълим додан кифоя аст. Воқеан, чунонки дар педагогика ва психология муқаррар шудааст, таълими дуруст ташкилшуда асосан тариқи бехтар қардани фаъолияти фикрӣ, пеш аз ҳама, маърифатӣ ба инкишофи шахсият таъсири мусбат мерасонад, яъне ба маориф саҳм мегузорад. Аммо на таълим, балки раванди томи педагогӣ хусусияти таҳсилотӣ дорад. Аз ин бармеояд, ки «технологияи таҳсилот» аз ҷиҳати маъно ба мафҳуми «технологияи раванди педагогӣ» наздиктар аст. Ҳарчанд ки дар таърихи ташаккули муносибати технологӣ дар таҳсилот вақтҳое буданд, ки истилоҳи «технологияи раванди таълим» густариш ёфт, аммо мавриди истифода қарор нагирифт. Дар шуури педагогӣ «технологияи таҳсилот» маъмулан бо раванди таълим якҷоя дарк мешавад, бинобар ин, бо мақсади мувофиқгардонӣ истифодаи мафҳуми технологияи таҳсилотро ҳамчун технологияи махсус ташкилшудаи (бевосита ё бавосита) таъсироти мутақобили омӯзгор ва хонандагон, ки барои ноил расидан ба ҳадафҳои пешакӣ ба нақша гирифта нигаронида шудааст, яъне

технологии раванди таълим қабул бояд кард. Зимни чунин муносибат «технологияи таълим», «технологияи ташаккул» ва ғ. навъҳои зиёди мафҳумҳоро дар синфи технологияҳои таҳсилот ба миён меоранд [6]. Мо мафҳуми «технологияи таълим»-ро афзал мешуморем, аз он чиҳат, ки он ба анъанаҳои истифода дар амалия мувофиқ аст, ки дар сатҳи имрӯзаи ҷорӣ намудани муносибати технологӣ дар таҳсилоти донишгоҳӣ аҳамият дорад. Таҳлили адабиёти илмӣ-педагогӣ нишон медиҳад, ки истилоҳи «технологияи педагогӣ», ки таърифҳои гуногун дорад, густариш ёфтааст. Аммо дар айни замон, асоси онҳо чунин аст, ки технология низоми алгоритмҳо, роҳу воситаҳои аз ҷониби илм пешниҳодшуда аст, ки истифодаи онҳо ба натиҷаҳои пешакӣ таъйиншудаи ғайрияти оварда расонида, ба даст овардани маҳсулоти микдору сифаташ муайяншударо қафолат медиҳад. Технология – ифодаи ҷомеи сатҳи ба даст омадаи истеҳсолот буда, ҳам восита ва ҳам натиҷаи татбиқи дастовардҳои илмӣ аст. Дар «Луғати тафсирий» оварда шудааст, ки «технология» - маҷмӯи воситаҳое, ки дар ягон кор истифода мешавад, ҳунари, санъат. Ҳамин тавр, ҷорӣ намудани технологияҳои иттилоотии таълим тамоми ҷанбаҳои раванди таълимро тағйир дода, принципҳои анъанавӣ мундариҷаи нав ва ҳатто маънидоди нав касб мекунад, низоми онҳо бошад, вобаста ба гузариши педагогика ба давраи кибернетизатсияи худ густариш меёбад, ки аз педагогҳо омодагӣ барои кор дар шароити нав тақозо мешавад. Дар робита бо нуктаҳои зикршуда масъалаи омода намудани педагоги мактаби олии барои амалисозии ғайрияти касбии хеш дар шароити муносибати технологӣ ба таълим, ки ба татбиқи технологияҳои муносири иттилоотии таълим асос ёфтааст, аҳамият пайдо мекунад.

АДАБИЁТ:

1. Боголюбов, В.И. Педагогическая технология: эволюция понятия. / В.И. Боголюбов [Текст] // Советская педагогика, 1991. №9, С. 5-10.
2. Выготский, Л.С. Вопросы теории и истории психологии / Л.С. Выготский [Текст] // Собр. соч., в 6 т. М., 1982. Т.1.
3. Гузеев, В.В. Теория и практика интегральной образовательной технологии/В.В.Гузеев [Текст]. - Москва, 2001, -224 с.
4. Иванов, В.Н. Социальные технологии в современном мире. / В.Н. Иванов [Текст] - Москва, 1966, -365с.
5. Коменский, Я.А. Избранные педагогические сочинения. / Я.А. Коменский [Текст] - Москва, 1955, С.161-376.
6. Макаренко, А.С. О воспитании // Пед.соч.: В 8 т. / Я.А. Коменский [Текст] - М., 1983. Т.5.
7. Мирзоев, А.Р. Дидактические основы подготовки студентов вузов Таджикистана к использованию информационно-коммуникационных технологий [Текст]: автореф. дисс. ... докт. пед. наук. - Душанбе, 2015. - 42 с.
8. Назарова Т.С. и Е.С. Полат. Средства обучения: технология создания и использования. / Т.С. Назарова [Текст] - Москва, 1998, -58 с.
9. Шарипов Ф.Ф. Системный подход к информатизации педагогического процесса в вузе - доминанта формирования профессиональных компетентностей студентов / Ф.Ф. Шарипов [Текст]: автореф. дисс. ... докт. пед. наук. - Душанбе, 2013. - 44 с.
10. Эспинас А. Происхождение технологии. / А.Эспинас [Текст] - // Роль орудия труда в развитии человека. Ленинград, 1925, 72 с.

REFERENCES:

1. Bogolyubov, V.I. Pedagogical technology: the evolution of concept. / V.I. Bogolyubov [Text] // Soviet pedagogy, 1991. No. 9. P. 5-10.
2. Vygotsky, L.S. Issues of theory and history of psychology / L.S. Vygotsky [Text] // Collection. cit., in 6 vols. M., 1982. V.1.
3. Guzeev, V.V. Theory and practice of integral educational technologies. / V.V. Guzeev [Text]. - Moscow, 2001. 224 p.
4. Ivanov, V.N. Social technologies in the modern world / V.N. Ivanov [Text] - Moscow, 1966. 365 p.
5. Komensky, Ya.A. Selected pedagogical works. / Ya.A. Komensky [Text] - Moscow, 1955. P. 161-376.
6. Makarenko, A.S. On education // Pedagogical works: In 8 volumes / Ya.A. Komensky [Text] - M., 1983. Vol.5.
7. Mirzoev, A.R. Didactic foundations of preparing students of higher educational institutions of Tajikistan for the use of information and communication technologies [Text]: author's abstract. diss. ... doctor of ped. sciences. - Dushanbe, 2015. - 42 p.
8. Nazarova T.S. and E.S. Polat. Teaching aids: technology of creation and use. / T.S. Nazarova [Text] - M., 1998. 58 p.
9. Sharipov F.F. A systematic approach to the informatization of the pedagogical process in the university is the dominant factor in the formation of students' professional competencies / F. F. Sharipov [Text]: author's abstract. diss. ... doctor of pedagogical sciences. - Dushanbe, 2013. - 44 p.
10. Espinas A. The origin of technology/A.Espinas // The role of tools in human development. Leningrad, 1925, 72 p.